

[Home](#) › [Voor lokale besturen](#) › [Dorpen](#) › Studiedag Draag het dorp: tussen behoud en verandering

Studiedag Draag het dorp: tussen behoud en verandering

Beitem, 27 november 2024

Leestijd: 12 min

Een fiere **burgemeester Kris Declercq** (Roeselare) verwelkomde de 110 deelnemers in de voormalige parochiekerk van Beitem.

Waar veel bestuurlijke aandacht gaat naar grote steden, hebben ook dorpen hun uitdagingen: wegvallen van ontmoetingsplekken als café's, bakker, frituur, mobiliteitsproblemen... In die zin investeerde het stadsbestuur van Roeselare dan ook in de ontmoetingsinfrastructuur waar we vandaag zitten.

Gelukkig heeft ook het kersverse Vlaams regeerakkoord aandacht voor 'verneveling', eerder dan concentratie in steden.

Vandaag is er een Week van de Dorpelijkheid, misschien is er wel nood aan aan een Legislatuur van het Dorp?

Gedeputeerde Bart Naeyaert schetste de probleemstelling van de dag: we hebben veel dorpen (286 alleen al in West-Vlaanderen) en een golf van veranderingen die over ze heen komt.

Hoe gaan we om met de spanning tussen nostalgie en moderniteit?

De Provincie West-Vlaanderen heeft er zo'n 30 jaar ervaring mee, werkte via DNA van het Dorp aan antwoorden en zal die volgend jaar ook verwerken tot een boek en een podcast.

Minister Hilde Crevits gaf in een videoboodschap kort en krachtig de Vlaamse inspanningen rond dorpenbeleid mee: Buurten op den Buiten, een Kenniscentrum Dorpen, de Vlaamse Vereniging Dorpsbelangen, Volkstuinen kunnen rekenen op steun, door hun impact op sociale cohesie. Via het Open Ruimtefonds wordt het landschap in en rond dorpen klimaatbestendig gemaakt. Naast die acties is er ook nood aan een structureel beleid, met o.a. de opmaak van een plattelandspact tegen 2026.

Vervolgens kwamen de vier teams die betrokken waren bij de 18 DNA van het Dorp-masterplannen toelichten welke lessen zij hadden getrokken. Vier sterke eiwitstrengen in elk DNA waren bouwcultuur, mobiliteit, landschap en ontmoeting.

Filip Buyse van MAAT Ontwerpers bracht een uiteenzetting over versterken en verdichten, en de bouwcultuur. Uit trajecten in Wijnendale, Beernem, Zuienkerke, Houtave en Houtem leerden ze o.a. dat versterken mogelijk is zonder echt te verdichten: afhankelijk van de aard en ligging van het dorp is het soms goed om uit te gaan van de regel 'één perceel vraagt één woning', tenzij men op specifieke locaties specifieke voordelen kan aantonen.

De belangrijkste les was dan ook dat elke verdichting gericht en contextueel moet zijn. Verdichtingen zijn dan ook niet altijd appartementsblokken, maar kunnen bijvoorbeeld in Beernem de vorm aannemen van 'wonen in meervoud': parkwoningen, opgesplitste notariswoningen of gestapelde rijwoningen, op strategisch gekozen plekken.

Een andere les luidde dat verdichting in dat geval ook een hefboom moet zijn.

En dus niet enkel extra woningen moet opleveren, maar ook een meerwaarde voor alle inwoners: behoud van erfgoed, extra groen, een nieuwe doorsteek, een parkeerhaven.

En om een andere werkwijze voor vergunningsbeoordeling te installeren.

Daarvoor is het wel nodig om voldoende uit te zoomen, zowel in ruimte als in tijd, om opportuniteiten op te merken en bijvoorbeeld

ook doorsteken en doorzichten te detecteren.

Een laatste les uit de DNA-trajecten was dat er ook heel veel kleine veranderingen gebeuren in een dorp, die zeer bepalend zijn. Het maken van toekomstbeelden voor straten en pleinen, en de ontwikkelingsprincipes daarbij, is een grote hulp. In een dorp hebben kleine veranderingen een groot effect!

Louise-Marie Molderez van PlusOffice kwam in de trajecten in Sint-Lodewijk, Wingene, Jabbeke, Stalhille en Sleihage telkens mobiliteitsuitdagingen tegen.

Het autoverkeer in dorpen is te veel, te zwaar, te snel, in een te beperkte ruimte, en bewoners zullen het altijd en overal aankaarten.

Dorpen zijn ontstaan dankzij en aan straten, maar kampen daar nu mee. In Sint-Lodewijk leverde dat een resem aan suggesties van 'sellewiieters' op, en op kindertekeningen duiken overal gevaarlijke auto's in het straatbeeld op. In Jabbeke en andere dorpen bewezen ook cijfers dat het autobezit en -gebruik er veel hoger ligt dan het Vlaamse gemiddelde.

Uit al die masterplannen haalde ze drie tactieken aan om om te gaan met mobiliteit in en rond het dorp.

Een eerste is de uitbouw van een fijnmazig netwerk van steegjes, ommetjes, 'ketses', tuinpaadjes, oversteekplekken, dorpse ommetjes, rustbanken op uitzichtplekken. Al wat je nodig hebt om de grote straat te vermijden, en langs alternatieve routes naar het andere dorp te raken.

Een tweede les is om het doorgaand verkeer aan te pakken. Minder doorgaand verkeer leidt tot meer verblijfskwaliteit. Tonnageverbod, heldere snelheidsregimes, visuele verkeersremming, uitrollen van rode fietslopers over gewestwegen... het vergt veel overleg met AWW en MOW, maar het lukt wel.

Een laatste les is het herwaarderen van het centrale plein, vaak de kerkomgeving, waar 'parkeren' vaak het elkaar 'passeren' in de weg staat. Belangrijk daarbij is om het parkeren ook niet helemaal te

verbannen, en van het gedeeltelijk verplaatsen van parkeerplaatsen gefaseerd aan te pakken. Een groene parking laat ook ontmoeting toe.

Steven Geeraert van bureau MAARCH stelde dat dorpen getypeerd worden door hun ligging in een landschap: de overgang van open ruimte naar bebouwde kom, de doorzichten, het gevoel dat er ruimte om de hoek ligt.

Tegelijk stelde hij vast dat de randen van dorpen hard zijn, met draadafsluitingen, betonmuren en koterij, waar ze vroeger geleidelijk overliepen in het landschap.

Ook het straatbeeld is sterk verhard doorheen de jaren, en de voornaamste overstromingsgevaaren in Vlaanderen zijn net gesitueerd in dorpen.

Tegelijk zijn klimaatingrepen in dorpen eigenlijk koppelkansen. Punctuele ingrepen maken straten al groener en klimaatrobuuster. In erg luwe straten kan dat zelfs tot lineaire tuinen leiden. Enkel in uitzonderlijke situaties, zoals in Zevekote, is het ondergronds opvangen van regenwater nodig – meestal is er plaats genoeg in tuinen, op het zachte netwerk of in woonstraten om groen en blauw binnen te trekken.

Parkeren in de berm is niet erg, en waar een wil is kan er een weg met veel minder verharding functioneren. Overal waar je kijkt, zie je overmaatse verharding. Wegen zijn het laaghangend fruit voor ontharding, omdat ze doorgaans in gemeentelijke eigendom en beheer zijn.

Een rondje van het dorp, en het verzachten van perceelsgrenzen zijn andere manieren om het dorp bij het landschap te betrekken. Geeraert hield vooral ook een pleidooi om het meervoudig gebruik van buffer- en akkerranden mogelijk te maken – het landschap rondom het dorp is immers vaak weinig betreedbaar, terwijl daar eigenlijk kansen liggen om dergelijke dorpse ommetjes te realiseren, en bewustzijn van het water- en landbouwsysteem van een dorp te doen groeien.

In het Verenigd Koninkrijk zijn grondeigenaars en -gebruikers gewend aan wandelaars op hun 'public footpaths' door het right of way-principe.

Tenslotte wees hij op de sterke verbondenheid van een dorp met de ondergrond: een goede kennis van het lokale watersysteem is onontbeerlijk, zowel boven- als ondergronds, vooraleer na te denken over bovengrondse functies.

Suzan Vanryckeghem van Atelier Romain had het over publieke ruimte, die in dorpen steeds meer kleiner en schaarser is geworden, en monofunctioneler.

De oorzaken zijn divers: toename van het autogebruik, privatisering, harde eigendomsgrenzen, maar ook door o.a. toename bezorgdheid rond aansprakelijkheden/wetgeving/..

Een remedie is om bewoners zelf daarvan bewust te maken – de enige ontwikkeling die ze meestal gewoon zijn, is immers woonontwikkeling, niet de ontwikkeling van gedeelde ruimte.

De twee uitgangspunten voor Suzan zijn steeds het unieke landschappelijke verhaal van het dorp, en de dorpscultuur die ze langs buurtbabbels, sleutelfiguren, 'parels van het dorp' achterhaalt. Het ontwerpteam moet daarvoor heel erg aanwezig zijn in het dorp, er zichtbaar en aanspreekbaar zijn.

Kinderen en rusthuisbewoners werden uitdrukkelijk en apart ook aangesproken. Belangrijk als het gaat om het bepalen van landschapsbeleving is een zekere onafgewerktheid van alle voorstellen: het is ruw geschetst, met post-its genoteerd, met een doos stiften aangeduid, zodat bewoners voelen dat ze het zelf nog kunnen aanpassen.

Ook belangrijk was het samen handelen: in de ontwerpweken waren er vaak doe-tweedaagsen met bewoners, werden mogelijke paden samen afgestapt, testzebrapaden met stoepkrijt getekend.

Vanuit die landschapsbeleving van het dorp wordt het mogelijk om opgaven te definiëren: soms pleinen, soms dorpsrandlussen, soms clusterlussen. Belangrijk is te beseffen dat er doorgaans beperkte budgetten en beperkte publieke eigendomsrechten zijn, maar dat

ontmoeting ook op heel andere plekken kan dan in een klassiek stadspark: andere soorten weefsels hebben in dorpen vaak een grotere impact.

Het dorpsplein, een gewone straat, 'dorpse bakens' als een kerk of een speelplaats, maar evengoed private dorpse tuinen kunnen dé ontmoetingsplekken zijn. 'Dorpse acupunctuur' noemde ze het: kleinschalige ingrepen die incidenteel ontmoeten helpen met praatplekken, zitbanken, een luifel die wat beschutting biedt.

Een panelgesprek met **Bert Desendere (Torhout)** en **Trui Everaerd (Menen)** bracht aan het licht dat er doorgaans een concrete aanleiding is om zo'n plan op te maken: een school die bouwt, een riolering die vervangen moet worden, een veilige verbinding die moeilijk haalbaar is.

Vanzelf worden daar dan andere plannen en thema's bij gehaald, omdat het om een dorpse schaal gaat.

Handig is wel dat zo'n traject erin slaagt om telkens mensen van andere diensten, andere beleidsniveaus mee aan tafel te krijgen.

Beiden gaven aan dat het wel veel gemeentelijke inzet vergt, maar dan ook heel wat ideeën en zelfs projectvoorstellen oplevert. Het zou handig zijn om daar voortaan ook mogelijke financieringsbronnen bij aan te geven, een tweejaarlijkse opvolging zou helpen om de kwaliteitslat hoog te houden, en eigenlijk zijn ze ook wel benieuwd naar hoe men het in andere masterplannen aanpakt.

In **vier werktafels** werd aan de hand van concreet materiaal toegelicht hoe ontwerpend onderzoek in zo'n DNA van het Dorp masterplan wordt ingezet – om thema's als bouwen, mobiliteit, landschap en ontmoeten ook uit te werken en op te lossen.

Katleen Verhaert (Provincie Antwerpen) gaf aan hoe die provincie vanuit een gelijkaardige inspiratie aan dorpen werkt: om ze

veerkrachtig en weerbaar te maken, moeten meerdere diensten via trajectbegeleiding én subsidies samenwerken aan een toekomstplan.

Voor het 30-tal Veerkrachtige Dorpen liep dat volgens eenzelfde drie fasen (analyse, doelbepaling en uitwerking) maar op veel ruimere thema's. Participatie staat er ook centraal, zij het vooral via 'dorpsteams', een soort bewonersraden voor de (langere) duur van het traject.

Ook boeiend is dat in elk traject er uitvoeringsbudgetten zijn voorzien.

Flankerend aan dat soort dorpsplanning bouwde de Provincie Antwerpen aan KerkPlus (voor het vinden van herbestemmingen van parochiekerken), een reglement Dorpspunten en een programma Zorgzame Dorpen. Veel begeleiding wordt in eigen beheer opgenomen, of via Rurant vzw.

Mevr. Corinne Billouez (Fondation Rurale de Wallonie) leidt een agentschap dat al ruim 40 jaar de plattelandsontwikkeling in Wallonië aanstuurt, gaande van LEADER-coördinatie over culturele, energetische en biodiverse ontwikkelingen.

De baseline van de FRW is evenwel duidelijk: 'Ensemble, pour des villages vivants'. Met 10 uitvalsposten en een hoop digitale ondersteuning (o.a. voor inspraakprocessen) helpen ze dat bolwerken.

Zowel het Waals Gewest als de Franstalige Gemeenschap zijn haar opdrachtgevers. Ze onderstreepte vooraf dat er heel véél verschillende soorten 'ruralité' bestaan.

Centraal in de Opération de Développement Rurale (ODR) staat al sinds de jaren 1970 het Plan Communal de Développement Rural (PCDR), een toekomstplan voor een dorpsgemeenschap.

Dat soort plan heeft een vaste opbouw, met analyses, participatie, een gedeelde diagnostiek, een lijst van doelstellingen en een reeks projecten om die te bereiken. De plannen worden niet enkel door de gemeenteraad goedgekeurd, maar ook door het Waals Gewest,

waarna er pas toegang wordt verleend door een reeks investeringssubsidies voor het platteland.

Zonder groot en gedragen plan, komt er dus geen geld op tafel.

Die projecten zijn verrassend divers: naast de klassieke dorpspleinen, trage wegen en dorpshuizen zijn er ook 'maisons multi-services' met bijvoorbeeld bibliotheek of dokterskabinet, 'ateliers ruraux' waarin ondernemers een werkplek kunnen huren, kleine en goedkope 'springplankwoningen' voor jongeren die alleen willen gaan wonen of ouderen die bescheidener willen leven.

Door het participatief karakter ontstonden er ook bijvoorbeeld organisaties die de typische straatmuren van gestapelde natuursteen herstelden, of charters over 'convivialité rurale', plattelandswaarden.

Een afsluitend panelgesprek tussen **Vlaams Bouwmeester Erik Wieërs** en Ine Soenen (Geïntegreerde Plattelandsontwikkeling WVL) zette nog eens het thema van de dag scherp.

De Bouwmeester gebruikte de term 'dorpelijkheid' om het te hebben over een nieuw soort verdichting, die zowel in steden als in dorpen een duidelijke opgave is, maar wel een andere vorm moet krijgen.

Overigens is dorpelijkheid géén tegenpool van stedelijkheid, maar wel van 'verkaveling': bij een verkaveling is er géén of amper plaats om elkaar te treffen, in dorpen en steden wordt zoiets doorgaans wel ingebouwd.

Als het nieuwe plattelandspact wil slagen, zal het vooral om integratie tussen sectoren draaien.

We hebben vandaag vier dimensies van dorpse ruimte gezien (bouwen, ontmoetingsplaatsen, mobiliteit, landschap), maar ruimtelijk hangen die allemaal aan elkaar samen, en moeten ze ook samen worden aangepakt.

Er zijn drie grote opgaven voor dorpen (en steden) in Vlaanderen: ontharding, meer open ruimte (en biodiversiteit), goede verdichting. Belangrijk in dorpen is dat die alle drie moeten aangepakt worden van onderuit, zoals vandaag werd getoond.

Wat die opgaven betreft, is er nog maar weinig echte open ruimte in Vlaanderen.

Maar belangrijker dan te spreken over veel of weinig open ruimte, is om het te hebben over kwaliteiten.

Een landbouwlandschap zou veel andere kwaliteiten kunnen dragen. Vertrekken vanuit de ondergrond, zoals Steven Geeraert aanhaalde, kan daarbij helpen. Een conclusie kan dan wel zijn, dat die ondergrond niet meer toelaat wat er nu bovengronds gebeurt...

De baseline van de studiedag gaat over het spanningsveld tussen behoud en verandering. Voor die afweging is de leefbaarheid volgens dorpsbewoners van tel, niet de economische opbrengst voor een ontwikkelaar.

Bewoners kunnen heus wel omgaan met regelgeving, demografische logica, financiering of bouwnormen, zoals de sessietafels bij o.a. Atelier Romain aantoonde.

Ontwerpend onderzoek stimuleert participatie in beide richtingen, en toetst dromen aan realiteit. De Bouwmeester illustreerde dat met de auto-afhankelijkheid van dorpen, die tegelijk voor een nefaste verkeersdruk zorgt, zoals geschetst door Louise-Marie Molderez.

Dat soort dubbelzinnigheid – we moeten auto's overal doorlaten en achterlaten, maar we hebben er tegelijk wel veel last van – smeekt om dit soort oefeningen met bewoners, waarin ze helpen zoeken naar oplossingen onder een begeleiding van expert-ontwerpers. Daarin zit een grote verdienste voor dit soort trajecten, en een grote kans voor dorpsgemeenschappen.

© 2024 Provincie West-Vlaanderen

In samenwerking met Provincie West-Vlaanderen

